

Jak znovu probudit středoevropského tygra?

O demontáži protržních reformních kroků na Slovensku, zvyšování daní, masivním nárůstu vládních výdajů, propadu v mezinárodních žebříčcích konkurenceschopnosti a euru, které vzalo domácím politikům možnost financovat své dluhy emisí peněz, ale předalo ji politikům zahraničním, s Richardem Ďuranou z Inštitútu ekonomických a spoločenských analýz (INESS).

JOSEF ŠÍMA | Vedl rozhovor

S RASTÚCIMI PRÍJMAMI ŠTÁTU

však až príliš optimisticky rástli aj jeho výdavky – medzi rokmi 2007 až 2012 najrýchlejšie v Európe – o viac než 40% (!), a bolo jasné, že je len otázkou času, kedy narazia na ekonomickú realitu.

Stojíte v čele jednoho z nevlivnějších think-tanků na Slovensku a vaše komentáře aktuálního dění každodenně zaznívají z médií na Slovensku i v zahraničí. Formovali jste reformní agendu, díky které se o Slovensku začalo mluvit jako o vzoru protržních reforem. Jak se změnilo Vaše působení poté, co ve volbách uspěl premiér Fico?

INESS vznikl až na sklonku roka 2005 a teda například zavedenie rovnej dane sa udialo skôr. Kým predchádzajúca vláda bola ochotnejšia diskutovať a hľadať riešenia, dostali sme sa bližšie k niektorým konkrétnym politikám. Boli sme členmi rôznych expertných skupín na viacerých ministerstvách a v spolupráci s ďalšími partnermi sme mali možnosť ovplyvňovať napríklad podobu zákonníka práce, zmeny v dôchodkovom systéme, dane a odvody, či návrhy úspor vo verejných financiách. Po nástupe druhej Ficovej vlády sme sa museli opäť stiahnuť čisto do pozície komentátorov s menším vplyvom na konkrétne politiky, a to napriek našej ochote spolupracovať s každým. Pokračujeme teda v publikovaní našich analýz a odporúčaní pre hospodársku politiku i verejné financie vo viere, že sa raz dostanú do hľadáča záujmu politikov.

Který z kroků Ficovy vlády, jímž se mění či ruší předchozí opatření, považujete za nejproblematičtější?

Prvá Ficova vláda zdedila slovenské hospodárstvo a verejné financie v čase, kedy sa naplno prejavili benefity protržových reforiem, ktoré ste spomenuli, a ktoré zo Slovenska spravili stredoeurópskeho tigra a dostali nás na mapy zahraničných investorov. Slovensko zažívalo rekordné až 10% rasty HDP ročne a premiér Fico rozumne nerobil napríklad v nastavení daňového systému žiadne zásadné zmeny. S rastúcimi príjmami

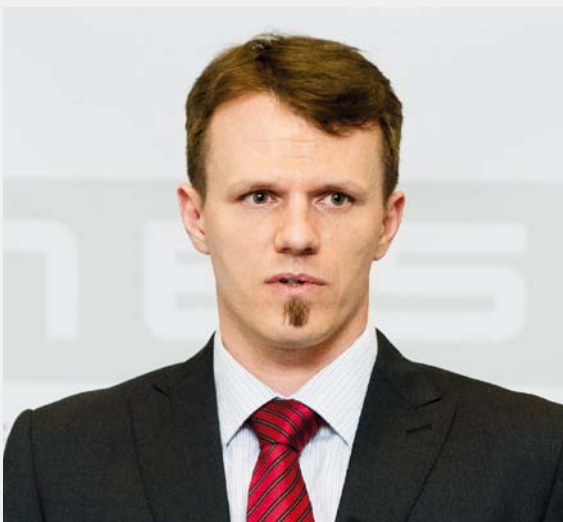
štátu však až príliš optimisticky rástli aj jeho výdavky – medzi rokmi 2007 až 2012 najrýchlejšie v Európe – o viac než 40% (!), a bolo jasné, že je len otázkou času, kedy narazia na ekonomickú realitu, ktorá prišla s nástupom krízy v roku 2008 a prepadom výkonnosti hospodárstva o 5% HDP.

Súčasná, druhá Ficova vláda ale spravila viacero opatrení so škodlivým dopadom na hospodárstvo. Za najškodlivejšie opatrenie považujem zvýšenie dane z príjmu právnických osôb najskôr na 23%, od tohto roku na 22%. Toto je opatrenie, ktoré definitívne pochovalo stredoeurópskeho tigra. V čase hospodárskej stagnácie a čakania na ekonomické oživenie a najmä veľmi vysokej nezamestnanosti je zvýšenie daňových nákladov podnikateľom najhorším možným krokom. Vláda toto opatrenie prijala v rámci tzv. konsolidácie verejných financií. Za lepšie však považujem vyšší dlh a nižšie dane ako tlmenie budúcej ekonomickej aktivity vyššími daňami, hoci s nižším súčasným dlhom.

Velmi se hovořilo i o úpravách v zákoníku práce...

S mandátom a v súlade s očakávaním svojich voličov vláda zvrátila späť pozitívne zmeny v zákoníku práce, ktoré schválila predchádzajúca vláda. Súčasná nastavenie komplikuje zamestnávaniu tým, že predražuje prepúšťanie, čo samozrejme vedie k pomalšiemu vzniku pracovných miest hlavne v malých a stredných podnikoch. Zrušilo sa reťazenie pracovných pomerov na dobu určitú, skúšobná doba sa nedá predĺžiť, posilnilo sa postavenie odborov, zamestnanci majú opäť nárok na výpovednú dobu aj odstupné, výška odstupného navyše rastie s odpracovanými rokmi až na 5 násobok mesačnej mzdy. Rozšírila sa pôsobnosť Zákona o kolektívnom vyjednávaní.

RICHARD ĎURANA

- Ředitel INESS – Inštitútu ekonomických a spoločenských analýz –, ktorý v roce 2005 spoluzakládal;
- venuje se hospodárské politice, trhom práce, podnikateľskému prostrediu, verejným financiam a problematice duševného vlastníctví;
- je spoluautorom rady odborných publikácií a pravidelne publikuje v domácich i zahraničných periodikách;
- často vystupuje na domácich i mezinárodných konferenciách;
- do roku 2005 pôsobil ako vedecký pracovník (biochemik) ve Slovenskej akadémii vied, kde pracoval na vývoji vakcín;
- žije v Bratislave, má dve deti a mnoho zatím nenaplnených prání.

vani, novela nanúti kolektívne zmluvy v danom odvetví aj firmám, ktoré s nimi nesúhlasia.

Vláda tiež de facto zrušila prácu na dohodu tým, že uvalila plné sociálne odvody už na prvý zarobený cent. Dovtedy sa platili z dohôd len symbolické odvody vo výške 1,05%. Predražila tým zamestnávajúce dohodárov o vyše 30%. V priebehu pár týždňov sa jej týmto opatrením podarilo vytlačiť z trhu práce takmer 200 tisíc dohodárov. Argumentovala pritom zneužívaním systému a obchádzaním platenia daní, 90% dohodárov však pracovalo za nižšiu ako minimálnu mzdu. Nielenže firmy stratili efektívny a flexibilný nástroj na krátkodobé uspokojenie svojich ad hoc potrieb, ale aj dohodári stratili možnosť zlepšiť si životnú situáciu touto formou krátkodobých kontraktov a to v prostredí už tak vysokej nezamestnanosti.

Zoznam opatrení, ktoré poškodzujú hospodárstvo a zväzujú podnikateľom ruky, je podstatne dlhší, pre porovnanie situácie medzi Slovenskom a Českom môže byť zaujímavá napríklad skutočnosť, že minimálna mzda je na Slovensku vyššia ako v Česku, a to napriek tomu, že miera nezamestnanosti je podľa Eurostatu u vás 6,5% a u nás 14%.

Ďalším opatrením, ktorým si vláda z penzijného systému spravila otvorenú peňaženku, sú zmeny v nastavení II. kapitálového piliera dôchodkového poistenia. Nepristúpila tak ako poľská vláda k zákazu nákupu štátnych dlhopisov v súkromnom pilieri ani k hrozbám o zatvorení dôchodkov z priebežného PAYG piliera pre tých, ktorí zostanú v súkromnom pilieri tak ako Maďari. Slovenská vláda sa pozerá na kapitálový pilier ako na rezervu, ktorá im môže poslúžiť v zlých časoch, a zmenila pomer odvodov do 1. piliera a 2. piliera z 9:9 na 14:4, čím si zabezpečila okamžitý prísun hotovostných zdrojov na hasenie problémov deficitných verejných financií. A nielen to, ďalšími opatreniami obmedzuje prístup k úsporám sporiteľov, ktorí do 2. piliera vstupovali s úplne inými očakávaniami než je súčasná realita.

PROPAD V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

V žebříčku míry daňového zatížení, kterému se věnujeme v tomto čísle CI Time, se Slovensko řadí do středu mezi zeměmi EU. Jak byste tento výsledek hodnotil?

Najlepším hodnotením je porovnanie s ďalšími krajinami. Vezmime si napríklad daň z príjmu právnických osôb, ktorá je jedným z významných signálov pre zahraničných ale aj domácich investorov. Po zavedení tzv. rovnej dane na úrovni 19% pred 10 rokmi sa investori predbiehali v investovaní na Slovensku.

Uplýnula však celá dekáda, a naši susedia a priami konkurenti o zahraničné investície nespali a dane znižovali. Výsledkom je, že v rámci konsolidácie rozvrátených verejných financií máme na Slovensku sadzbu 22% a všetci susedia v krajinách V4 majú sadzby nižšie. Slovensko má teraz najvyššie firemné dane spomedzi všetkých postkomunistických krajín a nižšie alebo rovnaké firemné dane majú aj také krajiny tzv. sociálneho blahobytu ako napr. Švédsko (22%), Veľká Británia (21%), Fínsko (20%) a trend znižovania firemných daní za účelom pomoci ekonomike je viditeľný prakticky v celej Európe.

Okrem zvýšenia firemných daní zaviedla vláda aj tzv. miliónársku daň na úrovni sadzby 25% pre lepšie zarábajúce fyzické osoby, zvýšila odvody a dane živnostníkom, zdanila bankové vklady, zvýšila odvodové stropy zamestnancom, zaviedla odvody na dohody, nové jednorazové dane (eufemisticky nazvané špeciálne odvody) pre podniky pôsobiace v regulovaných sektoroch, zaviedla zdravotné odvody na dividendy, zavádza tzv. daň za podnikanie, ktoré nazýva daňové licencie a na základe ktorej budú platiť daň aj podnikatelia, ktorí generujú stratu.

V tomto kontexte vidíme, že disponibilné zdroje súkromného sektora sa relatívne stenčujú, čo rozhodne neteší žiadneho fanúšika slobodných trhov, súkromných iniciatív a menšieho vplyvu štátu na život občana.

Žebříčky daňové svobody mají řadu odpůrců, kteří říkají, že kvalita podnikatelského prostředí je mnohem více než míra zdanění. Je třeba např. hovořit o snadnosti podnikat (v tomto měřítku např. Česká republika významně zaostává) a dalších parametrech? Jak je na tom Slovensko?

Súhlasim s tvrdením, že dane nie sú jediným ukazovateľom, na ktorý sa treba upínať. Deň daňovej slobody vnímam ako komunikačný nástroj na vysvetlenie vysokej miery prerozdelenia a vplyvu štátu. Určite sa treba pozeráť aj na kvalitu podnikateľského prostredia a tu nám dobre poslúžia najrôznejšie medzinárodné rebríčky konkurencieschopnosti, ktoré sú takými malými Majstrovstvami sveta medzi agendami národných vlád. Vznikajú v rôznych inštitúciách kombináciou subjektívnych (Ako vnímate korupciu?) a objektívnych (Koľko administratívnych úkonov treba na založenie firmy?) hodnotení ekonomického prostredia podnikateľmi a odborníkmi. Určite sa na nich dá spochybňovať to, či ono, no ponúkajú aspoň približný prehľad toho, ako sa vyvíja konkurencieschopnosť jednotlivých krajín. Pre Slovensko sa vyvíja zle – v rámci sveta, ale aj V4. Behom uplynulej dekády sa z Tatranského tigra stal leňochod.

V rebríčku Global Competitive Index, ktoré vypracováva Svetové ekonomické fórum a je v ňom okolo 150 krajín podľa konkrétneho roku, sme v roku 2007 okúsili pozíciu v štvrtej svetovej desiatke, pred nami boli len Česi. Odvtedy prišlo každým rokom zhoršenie a dnes s výraznou stratou na celú V4 atakujeme 80. pozíciu – ale z nesprávnej strany.

Hodnotenie The Ease of Doing Business vypracováva Svetová banka, v rebríčku je okolo 180 krajín. Aj tu zažívame pád – z 32. miesta na 49. The World Competitiveness pripravuje švajčiarska IMD Business School a zahŕňa do 60 krajín. Aj v tomto rebríčku sme zažili strmý pád z 30. na 49. miesto, no aspoň sa ho v posledných rokoch darí zmierniť.

A na čom strácame najviac bodov? V Doing Business sme v roku 2014 na nelichotivom 115. mieste v ochrane investorov (najmä z právneho pohľadu), na 108. mieste v cezhraničnom obchode (administratívna náročnosť exportu/importu). GCI má hodnotenie komplexnejšie a tak vieme vyčítať, že Slovensko tvrdo zlyháva najmä v oblasti verejnej správy a spravodlivosti. V ukazovateli ako nezávislosť súdov sme na 133. mieste, v efektívnosti riešenia obchodných sporov na 142. mieste, v plynutí verejnými prostriedkami na 137. mieste, vo verejnom obstarávaní pokročilých technológií na 134. mieste. Budovanie e-governmentu nám trvá pomaly dlhšie ako starým Egyptanom postaviť jednu pyramídu. V športovom žargóne – keď už to nejde v hokeji, Slovensko by mohlo skúsiť zabodovať aspoň tu. Namiesto toho však vláda volí politicky populárnejšiu cestu lákania zahraničných investorov stimulmi. Dobre fungujúce hospodárstvo sa však nedá kúpiť a na to, aby ste dali stimul jednej firme, musíte vziať peniaze inej.

ZVYŠOVÁNÍ MINIMÁLNÍ MZDY BERE ZAMĚSTNANCŮM OBŽIVU

Všetchny slovenské vlády se snaží bojovat s vysokou nezaměstnaností – ta však zůstává velmi vysoko. Proč se jí nedaří snížit? Je právě nezaměstnanost nejpalčivějším problémem slovenské hospodářské politiky?

Nezaměstnanost je dlhodobým páčivým slovenským problémom. Pred zavedením rovnej dane, v roku 2001, kulminovala až na úrovni 19,2%. S protrhovými reformami sa jej úroveň podarilo znížiť na rekordných 7,5% v roku 2008, s nástupom krízy však opäť vystrelila a dlhodobo atakuje 14–15% hranice, pričom až dva z troch nezamestnaných sú bez práce dlhšie ako rok. Reakcie slovenskej vlády sú úplne v rozpore so skúsenosťami úspešných krajín a ekonomickou teóriou. Vláda zvyšuje minimálnu mzdu, ktorá je vyššia ako u nás. Neberie do úvahy rozdielnu ekonomickú výkonnosť a rovnaká sadzba platí rovnako pre bohatú Bratislavu ako pre hladové doliny na východe krajiny s vysokou nezamestnanosťou. Stačilo by si pritom vziať rozdielne prístupy Nemecka a Francúzska. V Nemecku s tradične nízkou mierou nezamestnanosti pracuje 8 miliónov ľudí za menej ako je minimálna mzda vo Francúzsku s výrazne vyššou nezamestnanosťou. Chronickým problémom slovenského trhu prá-

ce sú vysoké sociálne odvody, ktoré predražujú hlavne lacnú prácu. Nizkokvalifikovaných potenciálnych zamestnancov sa zamestnávateľom jednoducho „neoplatí“ prijať.

Alternatívy ako pomôcť nezamestnaným vrátiť sa na trh práce pritom existujú. A ani netreba nanovo vymýšľať koleso. Stačí nahradiť koncept minimálnej mzdy rozšírením odvodovej úľavy na všetky nízke príjmy. INESS tento návrh presadzuje už takmer desaťročie. Podľa neho by sa odvodová úľava pozitívne dotkla približne 650 tisíc zamestnancov. Čistý výpadok verejných príjmov by sa pritom dal vykryť adresnejším poskytovaním sociálnych dávok. A samozrejme, náš návrh by okrem podpory tvorby nových pracovných miest vďaka zníženiu celkových mzdových nákladov aj zvýšil čisté príjmy zamestnancov.

EURO DRŽÍ POLITIKY NA UZDĚ

Jak hodnotíte dopady zavedení Eura na Slovensku? V České republice nás rozhodování o přijetí Eura čeká – co říká slovenská zkušenost?

Pred zavedením eura na Slovensku by sa dali hlasy, ktoré upozorňovali aj na možné negatíva spoločnej meny, spočítat na prstoch jednej ruky. INESS bol jedným z nich. Už pred zavádzaním eura sme upozorňovali aj na existujúce negatívne trendy prítomné v Európskej únii, akými sú napríklad posun rozhodovacích právomocí od národných vlád smerom k byrokratickému Bruselu, pretrvávajúce zatvorenie trhov voči krajinám mimo EÚ, škodlivé a nákladné protekcionistické schémy ako je napr. spoločná poľnohospodárska politika, snahy „zlepšovať“ kvalitu života občanov a európskych spotrebiteľov prostredníctvom tisícok regulácií, pričom však ide len o ochranu záujmov lobistických skupín a veľkých hráčov zo „starých“ členských krajín. Na vlne nálady „konečne budeme patriť k Západu“ a „budeme na Západ cestovať bez víz“ väčšina prehliadala negatíva pokusov harmonizovať politiky či dane. Prítom práve rôznorodosť prístupov a ich konkurencia, imitácie a vylepšovania úspešných postupov a odmietanie tých neúspešných je príčinou súčasnej historicky nezmernej prosperity Európy. Podobné nálady prevažovali aj pri zavádzaní eura. Každý chcel platiť eurom a zníženie transakčných nákladov bola mantra, ktorú vo verejnej diskusii argumenty v neprospech politického konštruktú a všeobecne známy problém eura ako spoločnej pastviny nemohli prebiť. K celospoločenskému nekritickému očakávaniu zavedenia eura viedol aj (a treba povedať oprávnený) strach z vlastných politikov, ktorí mali tendenciu národnú menu zneužívať na krytie nezodpovedných politík a zároveň trochu aj pocit prestíže spojený s tým, že z krajín V4 sme sa mali ocitnúť v euro klube ako prví. Po pár rokoch sme zistili, že ani politici mimo našich hraníc sa využíva-

nia meny na financovanie deficitov nestránia a zároveň to, že byť prví nie je vždy výhoda. Zábery ministra financií vyťahujúceho prvé eurá z bankomatu a úsmevy a gratulácie od európskych predstaviteľov spravili svoje. Keď sme pred prijatím eura predpovedali jeho budúce problémy, nečakali sme, že prídu tak skoro. V roku 2010, keď došlo k zostrojeniu transferevej únie v podobe eurovalov a na trhy štátnych dlhopisov vstúpila ECB sa bez ohľadu na názory voličov radikálne prepísali pravidlá fungovania menovej únie. Teraz sa musíme napriek tomu, že sme začiatkom milénia zachránili vlastný bankový sektor – a stálo nás to takmer 10%

HDP, financovať záchranu finančných inštitúcií a krajín, ktoré sú podstatne bohatšie avšak tiež podstatne nezodpovednejšie v hospodárení s verejnými zdrojmi ako je Slovensko. Súčasnú záväzku priemerného žijúceho Slováka v záchranných euro mechanizmoch predstavujú sumu 3 000 euro. Slovensko teda do prestížneho klubu, kde prebiehala obrovská hostina, vstúpilo 5 minút predtým, než prišiel za ňu účet. Napriek tomu, že my sme si stihli dať len sódu, budeme teraz niesť náklady konzumného všetkých členov.

Aj tak si však zatiaľ netrúfam povedať, že prijatie eura Slovensko poškodilo. Hovoriť o výhodách či nevýhodách v súvislosti s celou spoločnosťou je nezmysel, keďže v niektorí v spoločnosti získali a iní stratili. Jasnejšie v tejto otázke bude v čase, keď dôjde k finálnemu vyčísleniu strát v európskom bankovom sektore a ich distribúciu na verejné financie členských krajín. Keď sa z garancií stanú náklady a zo sľubov ECB inflácia. Počas nástupu finančnej a neskôr hospodárskej krízy pôsobilo euro ako záchranný vankúš pre naše zraniteľné, malé, pro-exportne orientované hospodárstvo. Poznajúc slovenských politikov, euro, jeho nastavenia a schémy ako procedúry nadmerného deficitu držia našich politikov na uzde v bezbrehom navyšovaní verejných výdavkov. Na Slovensku máme nový ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti, ktorý nazývame aj dlhová brzda, ktorý hovorí, že pri dosiahnutí verejného dlhu 57% HDP musí vláda predložiť vyrovnaný rozpočet, pri dosiahnutí 60% HDP sa automaticky v parlamente hlasuje o dôvere vlády. Na základe vývoja zadlženia sa však zdá, akoby si ho vláda ani nevšimla a tak som zvedavý, ako sa postaví k jeho naplneniu. To, že euro nie je žiadnou nukleárnou zbraňou, dokazuje fakt, že na zahraničných trhoch si požičiavame za približne rovnakých podmienok ako Česká Republika.

Na počátku rozhovoru jste uvedl, že éra Slovenska jako středoevropského tygra je za námi. Vidíte nějaký způsob, jak tohoto tygra opět probudit?

SÚČASNÉ ZÁVÄZKY PRIEMERNÉHO ŽIJÚCEHO SLOVÁKA

v záchranných euro mechanizmoch predstavujú sumu 3000 €. Slovensko teda do prestížneho klubu, kde prebiehala obrovská hostina, vstúpilo 5 minút predtým, než prišiel za ňu účet.

Tento problém vnímam v dvoch rovinách – prvá je opätovné zatraktívnenie Slovenska v očiach zahraničných investorov, druhá je oživenie slovenského hospodárstva a znižovanie nezamestnanosti.

Za najdôležitejšie považujem konečne začať šetriť vo verejných výdavkoch. Na Slovensku panuje medzi politikmi a dokonca aj mnohými ekonómami mýtus, že Slovenský štát je malý a preto už neexistuje priestor na šetrenie. Je postavený na pomýlenom používaní HDP, ktoré je však na Slovensku nafúknuté ziskami veľkých zahraničných automobiliek a elektrotechnických spoločností, ktoré

ale opúšťajú našu ekonomiku bez toho, že by ich bolo možno významnejšie zdaňiť. Podiel miezd na HDP, z ktorých sa platí väčšina verejných výdavkov je na Slovensku v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami extrémne nízky. Používanie HDP preto opticky zvyšuje schopnosť Slovenska platiť dane a tým aj znižuje reálnu ťarchu existujúcich verejných výdavkov. Ak si porovnáme veľkosť štátu k mzdovej báze, ilúzia malého štátu na Slovensku sa okamžite rozpadne. Verejné financie na Slovensku sú charakteristické obrovskou neefektivitou, a nehovorím teraz len o plytvaní a predražených nákupoch, ale napríklad aj sociálnom systéme, ktorý dávky poskytuje plošne a neadresne. Sme tak svedkami stavu, kedy minister financií dostáva na svoje dieťa rovnaký prídavok ako chudobná rodina v krajii s vysokou nezamestnanosťou. Len uprataním sociálneho systému by sa dali podľa našich výpočtov ušetriť zdroje v rádoch stoviek miliónov eur ročne. Štát napríklad prevádzkuje v Bratislave dostihovú dráhu, kde súkromným majiteľom koní za minulý rok vyplatil výhry vo výške 2 milióny eur.

Konsolidované verejné financie vysielajú dobrý signál trhom, od ktorých si Slovensko požičiava, a tiež investorom, ktorí sa potom nemusia obávať gréckych alebo španielskych scenárov.

Ruka v ruke so šetrením by malo ísť namiesto poskytovania neefektívnych investičných stimulov znižovanie daňového zaťaženia, ktoré je najlepším stimulom pre naštartovanie ekonomickej aktivity. Vymožitelnosť a panstvo práva, ktoré je na Slovensko aj po 2 desaťročiach samostatnosti stále sci-fi, rovnako čaká na zásadnú reformu. V prostredí, kde sa nečkáte spravodlivosti, sa nepodniká najlepšie.

No a o problémoch na trhu práce sme sa už rozprávali, tu vidím ako riešenie plošné a trvalé zníženie odvodov nízkopříjmových skupinám spolu so zrušením alebo regionalizáciou minimálnej mzdy, aby sme sa konečne dostali do stavu, kedy sa ľudia zo svojej nelichotivej životnej situácie môžu dostať vlastnou aktivitou a speňažením jediného aktíva, ktoré majú – vlastnej práce.